

TASVIRIY SAN’AT VA NAQQOSHLIKNING O‘ZARO TA’SIR MEXANIZMLARI: TAHLILIY YONDASHUV

Ochilova Latofat Shermaxmat qizi

20-umumiy o'rta talim maktabi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san’at va naqqoshlik san’atining o‘zaro aloqasi, ularning tarixiy shakllanish jarayoni hamda zamonaviy san’atdagi o‘rni tahlil qilinadi. Maqolada o‘zbek xalqining boy madaniy merosida tasviriy san’atning naqqoshlik bilan uyg‘unlashgan jihatlari yoritilgan. Shuningdek, milliy naqqoshlik an’analari asosida shakllangan zamonaviy san’at yo‘nalishlari va ular orqali milliylik, estetik did hamda madaniy qadriyatlarni asrash masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: tasviriy san’at, naqqoshlik, milliy meros, estetika, rangtasvir, naqsh, kompozitsiya, madaniyat, bezak san’ati, an’ana.

Kirish San’at inson tafakkurining, didining va ruhiyatining ifodasidir. U insonni go‘zallikni his etishga, uni qadrlashga o‘rgatadi. San’at turlarining eng qadimiy va yuksak shakllaridan biri — bu tasviriy san’atdir. Tasviriy san’at inson hayotini, borliqni, tabiatni, his-tuyg‘ularni shakl, rang va chiziqlar orqali aks ettiradi. Shu san’at turlaridan biri bo‘lgan naqqoshlik esa o‘ziga xos bezak san’ati bo‘lib, u tasviriy san’atning amaliy shakli sifatida xalq hayoti va turmush tarziga chuqur kirib borgan. Naqqoshlik san’ati O‘zbekiston hududida asrlar davomida rivojlanib kelgan bo‘lib, u me’morchilik, hunarmandchilik, libos bezaklari, xattotlik va boshqa san’at turlari bilan chambarchas bog‘liq holda yashab kelmoqda. Tasviriy san’at bilan naqqoshlik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik nafaqat ularning estetik mohiyatida, balki kompozitsiya, rang uyg‘unligi, shakl va mazmun birligida ham namoyon bo‘ladi. Asosiy qism

1. Tasviriy san’at va naqqoshlikning tarixiy ildizlari O‘zbek xalqining san’at tarixi juda boy. Qadimiy So‘g‘diy, Baqtriya, Xorazm, va Farg‘ona madaniyatlarida bezak va tasviriy san’atning dastlabki namunalari uchraydi. Afrosiyob devoriy suratlari, Varaxsha saroyi naqshlari va Panjikent devor rasmlari buni yaqqol isbotlaydi. Bu asarlarda tasviriy san’at elementlari bilan bir qatorda, naqshli bezaklarning uyg‘unligi yaqqol ko‘zga tashlanadi. Naqqoshlik dastlab diniy va me’moriy binolarda bezak sifatida shakllangan. Masalan, Samarqanddagi Go‘ri Amir maqbarasi, Shohi Zinda majmuasi, Buxorodagi Mir Arab madrasasi naqshlarida geometrik shakllar, o‘simliksimon ornamentlar va islamiy naqshlar orqali yuksak badiiy did namoyon bo‘ladi. Bu bezaklarda tasviriy san’atning chizmachilik, rangtasvir va kompozitsion yechimlarining o‘zaro uyg‘unlashganini ko‘rish mumkin.
2. Naqqoshlik san’atining tasviriy san’at bilan estetik aloqasi

Tasviriy san’atning asosiy elementi — bu kompozitsiya. Kompozitsiya deganda tasviriy elementlarning muvozanatli joylashuvi, ularning bir butun g’oyaviy mazmunni ifodalashi tushuniladi. Naqqoshlikda ham kompozitsiya, simmetriya va ritm muhim o’rin tutadi. Naqqosh rang, chiziq va shakllarni uyg’unlashtirib, tomoshabinda estetik zavq uyg’otadi. Naqqoshlikda ishlatiladigan islmiy, girih, va handasiy naqshlar o’zining takroriy ritm va mutanosiblik xususiyatlari bilan tasviriy san’atdagi estetik tamoyillarga yaqin turadi. Shu jihatdan qaraganda, naqqoshlik tasviriy san’atning amaliy shakli, ya’ni bezakli kompozitsiya san’ati hisoblanadi. Bundan tashqari, tasviriy san’atda tabiat manzaralarini realizm asosida aks ettirish muhim bo’lsa, naqqoshlikda tabiat shakllari stilizatsiya qilinadi — ya’ni ularning badiiy, ramziy ifodasi yaratiladi. Bu o’z navbatida insonning badiiy tafakkurini, ramziy idrokini kengaytiradi.

3. Zamonaviy tasviriy san’atda naqqoshlik an’analari Bugungi kunda naqqoshlik faqatgina devoriy bezak yoki yog’och o’ymakorligida emas, balki tasviriy san’atning turli yo’nalishlarida ham qo’llanilmoqda. Ko’plab zamonaviy rassomlar, dizaynerlar va interyer ustalari naqqoshlik naqshlarini o’z ijodida ishlatmoqda. Masalan, rassom Javlon Umarbekov, Rauf Toshayev, Bahodir Jalolov kabi san’atkorlar o’z asarlarida milliy naqsh elementlarini zamonaviy tasviriy uslublar bilan uyg’unlashtirib, yangi badiiy oqimlar yaratdilar. Ularning ijodi orqali naqqoshlik san’ati o’zining milliy ildizlarini yo’qotmagan holda zamon ruhiga moslashganini ko’rish mumkin. Shuningdek, naqqoshlik bugungi kunda grafik dizayn, arxitektura, milliy kiyim modasi, va raqamli san’at sohalarida ham keng qo’llanilmoqda. Bu holat tasviriy san’at va naqqoshlik o’rtasidagi aloqaning hozirgi zamon texnologiyalari orqali yanada kuchayib borayotganini ko’rsatadi.

4. Naqqoshlik va tasviriy san’atning tarbiyaviy ahamiyati Har ikki san’at turi insonda estetik dunyoqarashni shakllantiradi. Naqqoshlikning murakkab geometrik naqshlari inson tafakkurini, tafsilotlarga e’tiborini va sabr-toqatini oshiradi. Tasviriy san’at esa insonni kuzatish, tahlil qilish va borliqni estetik idrok etishga o’rgatadi. Shu sababli bu ikki san’at yo’nalishi ta’lim jarayonida ham muhim o’rin tutadi. Bugungi kunda san’at maktablarida tasviriy san’at darslarida naqqoshlik elementlaridan foydalanish o’quvchilarning milliy qadriyatlarga bo’lgan qiziqishini oshiradi. Bu esa o’z navbatida yosh avlodni milliy g’urur, estetik did va yaratuvchanlik ruhida tarbiyalaydi.

Xulosa Tasviriy san’at va naqqoshlik san’ati bir-biri bilan uzviy bog’liq. Ularning ildizi, estetik tamoyillari, kompozitsion yechimlari va badiiy maqsadlari bir-birini to’ldiradi. Naqqoshlik tasviriy san’atning bezakli ko’rinishi bo’lib, unda xalqning milliy ruhiyati, qadriyatlari va dunyoqarashi mujassam. Zamonaviy san’atda esa bu uyg’unlik yangi yo’nalishlar va innovatsion shakllarda namoyon bo’lmoqda. Shunday ekan, naqqoshlik va tasviriy san’atni uyg’un rivojlantirish — bu milliy san’atimizni

asrab-avaylash va uni yangi bosqichga olib chiqishning muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov, I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Usmonov, M. O‘zbek naqqoshlik san’ati tarixi. — Toshkent: Fan, 2015.
3. Rasulov, Sh. Tasviriy san’at asoslari. — Toshkent: O‘zbekiston san’at akademiyasi nashriyoti, 2017.
4. Qodirova, Z. Bezak san’ati va uning zamonaviy talqini. — Samarqand, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniyat va san’at sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–3771-son qarori. — Toshkent, 2018.